

МАЙНОВІ ПОКАРАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УСРР 1927 Р.

Марисюк К. Б.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права та кримінології юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка

Стаття висвітлює питання майнових покарань, закріплених у Кримінальному кодексі УСРР 1927 р.. Досліджено їх види та підстави застосування. Звернено особливу увагу на проблеми, які мали місце при стягненні майнових покарань того часу.

Ключові слова: покарання, кодекс, відшкодування.

Статья освещает вопросы имущественных наказаний, закрепленных в Уголовном кодексу УСРР 1927 г. Исследовано их виды и основания применения. Обращено особое внимание на проблемы, которые имели место при взъискании имущественных наказаний того времени.

Ключевые слова: наказание, кодекс, возмещение.

Article takes up questions of the property punishments fixed in the Criminal Code of Ukrainian Socialist Soviet Republic of 1927. It is investigated their kinds and the application bases. It is paid special attention on problems which took place at collecting of property punishments of that time.

Keywords: punishment, code, compensation.

В умовах формування в Україні правової держави та громадянського суспільства дуже важливим є глибоке вивчення та докорінне переосмислення історії та державного-правового розвитку нашої країни. Серед зазначеного кола проблем виділяється група питань, пов'язаних з періодом входження українських земель до складу СРСР. На дослідження одного з питань, пов'язаних зі згаданим періодом, а саме на питання закріплення майнових покарань у Кримінальному кодексі УСРР 1927 р. й орієнтована ця публікація.

Питанням кримінального права 20-х рр. ХХ ст. присвячували свої дослідження багато науковців, наприклад, І. Усенко, П. Фріс, М. Шаргородський та ін., однак їх дослідження загалом стосувались питань кримінального права досліджуваного періоду, або ж лише дотично стосувались системи майнових покарань того часу. Серйозних спеціальних розвідок, які б присвячувались саме системі майнових покарань, закріплених у Кримінальному кодексі УСРР 1927 р., до сьогодні фактично не проводилось.

8 червня 1927 р. було прийнято Кримінальний кодекс УСРР, який, не зважаючи на численні зміни, майже на 30 років відтворював кримінально-правову політику України. [1, с. 97]

За твердженням М. Шаргородського та Л. Козак, з введенням нового КК почалась нова епоха в розвитку кримінального права. Він знаменував собою перехід до більш високого ступеню правового нормування соціально небезпечних діянь. Він відбивав ті економічні зміни і відповідні їм зміни в сфері суспільних відносин, які відбулися в державі протягом 1922-27 рр. [2, с. 5]

За вірним твердженням В. Гончаренка, згаданий кодекс було побудовано у точній відповідності з загальносоюзними Основними засадами 1924 р., а також з іншими загальносоюзними актами, прийнятими на той час. [3, с. 432]

Загальна частина цього КК включала 53 статті, які було згруповано у шість розділів.

Питанням кримінальних покарань було присвячено розділ 4 КК. Власне, згаданий розділ не вживав терміну “покарання”, оперуючи, як і Основні засади 1924 р., поняттям “заходи соціального захисту”, що, на думку І. Усенка, можна пояснити домінуванням у тогочасному законодавстві поглядів соціологічної школи кримінального права. [4, с. 69]

Загальною тенденцією нового КК є зниження репресій, винятком були контр-революційні та військові злочини, щодо яких законодавець залишався на старих позиціях. [2, с. 5]

Серед заходів соціального захисту, перелічених у ст. 21, згадуються й майнові, а саме конфіскація майна та штраф. [5, с. 85 – 86]

Навіть на перший погляд можна встановити подібність приписів, які покликані врегулювати питання майнових покарань, у КК УСРР 1927 р. і Основних засадах 1924 р. Цей висновок можна зробити хоча б з місця згаданих покарань у системі заходів соціального захисту. Так, конфіскація майна і штраф займали 12 та 13 місце серед 14 перелічених в Основних засадах 1924 р. покарань. У КК УСРР 1927 р. вони були розташовані під номерами 11 та 12, що можна пояснити не підвищенням ролі цих заходів соціального захисту, а простим технічним скороченням кола покарань. [6, с. 89] Звернемо більш детальну увагу на зазначені вище покарання.

Конфіскація майна.

Відповідно до ст. 38, конфіскація майна полягала у примусовому і безоплатному відчуженні на користь держави всього чи точно визначеної судом частини майна засудженого. [5, с. 89]

Конфіскація майна застосовувалась як у виді основного, так і у виді додаткового покарання, причому в якості додаткового покарання вона могла призначатися лише у випадках, прямо передбачених статтями Особливої частини КК [2, с. 20], що за вірним зауваженням Г. Цепляєвої, можна вважати суттєвим прогресом зазначеного законодавчого акту. [6, с. 141]

КК УСРР 1927 р. розрізняв три види конфіскації

майна:

1) **Повна конфіскація.** Вона полягала у вилученні всього майна, за винятком необхідних для засудженого і його сім'ї предметів домашнього вжитку та знарядь дрібного кустарного, ремесельного або сільськогосподарського виробництва, які виступали у якості знаряддя для існування. Знаряддя, необхідні для професійної діяльності засудженого, могли бути конфісковані лише у випадках, якщо суд призначав йому покарання у виді позбавлення права займатись відповідною професією. Предмети харчування та грошові суми, які залишалися у розпорядженні засудженого та членів його сім'ї, не могли загалом становити менше трьохмісячного заробітку робітника у цій місцевості на кожного члена сім'ї;

2) **Часткова конфіскація.** Вона полягала у вилученні визначеної у вироку частини майна.

3) **Спеціальна конфіскація.** Вона полягала у вилученні певних предметів, здобутих у результаті вчинення злочину або предметів, які виступили у ролі знаряддя вчинення злочину. Варто зазначити, що знаряддя вчинення злочину конфісковувались у всіх випадках. [7, с. 80 – 81]

Ще одна зміна у порівнянні з КК 1922 р. відбулась у сфері закріплення предметів, які не могли бути вилучені у порядку конфіскації. В той час як ст. 38 КК 1922 р. містила вичерпний перелік предметів, які не могли ввійти до переліку конфіскованого майна, у ст. 38 КК 1927 р. такого переліку не було, проте останній містив спеціальний додаток, в якому перелічувалось майно, яке не могло піддаватись конфіскації відповідно до судового вироку. До такого майна належали: 1) пайові внески кооперативних організацій товариств взаємного і сільськогосподарського кредиту і трудових артілів, а також паї в артілях відповідальної праці; 2) суми страхової винагороди, належні засудженому згідно обов'язкового та необов'язкового "окладного" та "неокладного" страхування тих об'єктів страхування, які не підлягали конфіскації; 3) знаряддя виробництва та інструменти, необхідні засудженому для професійних занять ремеслом або кустарним промислом, а також посібники та книги, необхідні для особистих професійних або для учнівських і наукових занять; 4) необхідні особисто для засудженого, а також для членів його сім'ї, які проживають на його утриманні, зимовий та літній одяг, білизна, взуття та інші предмети домашнього вжитку в кількостях, вказаних у переліку майна, на яке не могло накладатись стягнення при нарахуванні податків; 5) запаси палива і предмети харчування, необхідні особисто для засудженого і членів сім'ї, які проживали разом з ним, на строк не більше одного року; 6) майно, яке належало всьому селянському двору; 7) належні робітникам та службовцям житлові приміщення промислового характеру, які забезпечували необхідну житлову площу для засудженого та членів його сім'ї; 8) сировина та паливо, необхідні для фактичної роботи підприємства протягом трьох місяців, якщо підприємство не підлягало конфіскації, а також пред-

мети обладнання фабрик, заводів і майстерень окремо від підприємства. [2, с. 25 – 26]

Співставляючи зазначений перелік з пред-метами, переліченими у ст. 38 КК 1922 р., можна помітити, що його значно розширено. Так, в доповнення до зазначених у КК 1922 р. об'єктів, додано пункти 1, 2, 5, 6 та 7 наведеного вище переліку.

При конфіскації майна держава не відповідає за обтяжливі борги та зобов'язання, якщо такі виникли після прийняття слідчими чи судовими органами заходів з охорони майна і до того ж без згоди органу, який застосував заходи щодо охорони цього майна (ст. 40). [5, с. 89] Зазначена стаття, за вірним твердженням М. Шаргородського та Л. Козак, фактично відповідала ст. 38 КК 1922 р., відрізняючись лише редакційними змінами. [2, с. 27]

Варто звернути увагу й на те, що КК УРСР 1927 р. чітко відобразив у собі тенденції Радянської держави до скорочення випадків застосування конфіскації майна.

Власне ця тенденція виникла ще у середині 20-х рр. XX ст. у зв'язку зі значним укріпленням економічної бази держави. 20 травня 1925 р. III З'їздом Рад СРСР було прийнято резолюцію за доповіддю М. Калініна, в якій Президія ВЦВК СРСР доручалось "розробити та видати постанову про обмеження конфіскації майна за судом". [8, с. 28; 9, с. 54]

На виконання цього доручення з багатьох санкцій КК УРСР 1927 р. було виключено покарання у виді конфіскації майна, що можна вважати суттєвим прогресом у порівнянні з КК УСРР 1922 р.

Штраф.

Відповідно до ст. 39 КК УСРР 1927 р., штрафом вважалось грошове стягнення, яке накладалось судом у випадках і межах, встановлених окремими статтями Кодексу, у відповідності з майновим становищем засудженого. [5, с. 89]

Особливу увагу варто звернути на питання майнового становища засудженого. Так, судові установи при постановленні вироків у виді штрафу, зобов'язані були всіма наявними у них засобами встановити ступінь майнового становища обвинуваченого, щоб співрозмірно до ступеня небезпечності злочинця і вчиненого ним злочину, а також відповідно до ступеня участі різних осіб у злочині, якщо злочин вчинено декількома людьми, відповідно до майнового становища кожного з засуджених, на виконання ч. 1 ст. 39 КК, накласти на них грошовий штраф у посильному для кожного з них розмірі. [10, с. 44]

Кінцевий розмір штрафу мав бути аргументований у вироку суду, де мали бути перераховані підстави, які виявились підставою встановлення ступеня майнового становища засудженого. [10, с. 44 – 45]

Варто звернути увагу, що, хоч законодавець і не наголошував окремо на цьому, але штраф допускалось призначати виключно у формі грошового стягнення. Так, наприклад, І. Куріцькій, Л. Гіммельфарб та Н. Шіхмантер спеціально звертають увагу на

цей момент, наводячи витяг з кримінальної справи, згідно якого накладши на винного штраф в натуральному розмірі (5 пудів ячню), суд нижчої інстанції порушив ст. 39 КК, яка передбачала лише грошовий штраф. [10, с. 44]

У випадку ухилення від сплати штрафу, останній міг бути замінений виправно-трудовами роботами з розрахунку за сто рублів штрафу один місяць виправно-трудових робіт. [5, с. 89] Згадане положення, за вірним твердженням М. Шаргородського та Л. Козак, є новацією досліджуваного кодексу, оскільки у КК 1922 р. такого припису не містилось. [2, с. 27]

Сплата штрафу могла бути відстрочена на строк до шести місяців у тих випадках, якщо його негайна сплата була непосильною для засудженого. [7, с. 81]

Заміна позбавлення волі штрафом і штрафу позбавленням волі не допускалась. [5, с. 89]

Штраф міг призначатись як у ролі основного, так і додаткового покарання [11, с. 12], причому як додаткове покарання він міг застосовуватись лише тоді, коли це було спеціально обумовлено в КК. [2, с. 20]

Розмір штрафу вказувався у санкціях статей Особливої частини КК або у виді верхньої межі цього покарання (наприклад, ст. 85 КК УРСР 1927 р. – до 500 руб. [5, с. 103], ст. 123 КК УРСР 1927 р. – до 1000 руб. [5, с. 109]), або залежав від якоїсь обставини, наприклад, розміру отриманої від злочину вигоди.

Розмір штрафу, призначеного у виді додаткового покарання, законом не обмежувався і визначався у кожному випадку на угляд суду і у відповідності з майновим становищем засудженого. [7, с. 81 – 82]

Несплата штрафу тягнула його примусове виконання шляхом звернення стягнення на майно засудженого.

Предмети, які не підлягали конфіскації, не могли бути вилучені і при накладенні штрафу. [7, с. 82] Згадане положення було законодавчою новацією КК 1927 р. [2, с. 27]

Підсумовуючи викладене вище, можна зробити висновок, що Кримінальний кодекс УСРР 1927 р. зробив значний поступальний крок у правовій регламентації майнових покарань, особливо у порівнянні з попереднім законодавством т.-зв. радянського періоду. На це ж наголошує і І. Усенко, зазначаючи, що “загалом, КК 1927 р. знаходився на значно вищому рівні з точки зору законодавчої техніки у порівнянні з більш раннім законодавством”. [4, с. 69]

В той же час не можна не відмітити й того факту, що, не зважаючи на доволі часте практичне застосування, і штраф, і конфіскація майна продовжували відігравати другорядну, часто допоміжну роль у загальній системі кримінальних покарань того часу, поступаючись фактично всім іншим покаранням, передбаченим у КК УСРР 1927 р.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Фріс П. Нарис історії кримінально-правової політики України / П. Фріс. – К.: Атіка, 2005. – 124 с.
2. Шаргородский М., Козак Л. Новый Уголовный кодекс У.С.С.Р. / М. Шаргородский, Л. Козак. – Х.: Юридическое издательство Наркомюста УССР, 1927. – 128 с.
3. Гончаренко В. Право в Україні за радянських часів (1917 – 1991 рр.) / Правова система України: історія, стан та перспективи: У 5 т. – Т. 1. / В. Гончаренко. – Х.: Право, 2008. – 728 с.
4. Усенко И. Первая кодификация законодательства Украинской ССР / И. Усенко. – К.: Наукова думка, 1989. – 120 с.
5. Уголовный кодекс Украинской ССР 1927 г. / Уголовное законодательство СССР и союзных республик. Сборник (Основные законодательные акты). – М.: Государственное издательство юридической литературы, 1957. – 532 с.
6. Цепляева Г. Дополнительные наказания в современном российском уголовном законодательстве. / Дисс. на соиск. учен. степени канд. юрид. наук. / Г. Цепляева. – СПб.: Санкт-Петербургский юридический институт Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2000. – 198 с.
7. Советское уголовное право. Части Общая и Особенная. / Под ред. и.о. проф. Шаргородского М. – М.: Юридическое издательство НКЮ СССР, 1940. – 224 с.
8. Степанищев А. Проблемы правового регулирования применения конфискации имущества. / Дисс. на соиск. учен. степени канд. юрид. наук. / А. Степанищев. – М.: Государственное учреждение “Всероссийский научно-исследовательский институт”, 2000. – 172 с.
9. Пимонов В. Конфискация имущества как вид наказания по уголовному праву. / Дисс. на соиск. учен. степени канд. юрид. наук. / В. Пимонов. – М.: Институт государства и права РАН РФ, 2002. – 187 с.
10. Уголовный кодекс УССР в редакции 1927 года. Текст с постратейными разъяснениями из циркуляров и постановлений Наркомюста и Верх. Суда УССР и определений УКК Верховного Суда УССР (по 1 июля 1927 г.) с сопоставительной таблицей статей УК старой и новой редакции и алфавитно-предметным указателем. / Составили И. Курицкий, Л. Гиммельфарб, Н. Шихмантер. – Х.: Юридическое издательство НКЮ УССР, 1927. – 322 с.
11. Дзигарь А. Уголовные наказания: эволюция и перспективы. / Дисс. на соиск. учен. степени канд. юрид. наук. / А. Дзигарь. – Краснодар: Краснодарский юридический институт МВД России, 2001. – 189 с.